

Nr 80.

Ankom till Riksdagens kansli den 22 april 1913, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning av väckt motion att författningarna angående skatteköp och skatteomföring av kronojord skola tillsvidare upphöra att gälla.

(2:a Avd.)

I en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 146, har herr *Lindhagen* hemställt, att Riksdagen måtte för sin del besluta, att författningarna angående skatteköp och skatteomföring av kronojord skola i allo tillsvidare upphöra att gälla.

Till stöd härför har anförts följande:

»Den gamla rätten att skatteköpa kronojord äger fortfarande bestånd i de fall, för vilka den varit i gamla tider stadgad. Den grundas ännu på förordningen den 19 september 1723, huru med de hemman och kronolägenheter, som till skatte försäljas, förhållas skall. Sedan i följd av kungl. brevet den 16 januari 1770 och den 28 oktober 1773 alla skatteköp blivit inställda, utkom en förordning den 21 februari 1889, varigenom bland annat 1723 års förordning upplivades och förnyades. Genom förordningen den 15 december 1848 angående förändring i ordningen och sättet för vinnande av skattemannarätt betogs kronan möjlighet att efter föregången värdering av hemmanet erhålla full valuta för detsamma. Därjämte finnas en del äldre författningar angående skatteomföring utan någon som helst avgift.

Dessa gamla författningar äro naturligtvis allt annat än tidsenliga. Till en början erhåller kronan på detta sätt en köpeskilling, som är så obetydlig, att skatteköpet får väsentligen karaktären av gåva. På detta sätt har t. o. m. rekognitionsskogshemmanen gått ifrån kronan utan

någon valuta, ehuru de ej ingå i de kategorier, varom 1848 års författning uttryckligen talar. Den sista rekognitionsskogen eller Tunabergs allmänning, som bruket nyligen begärt få skattelösa, skall däremot enligt kommerskollegii beslut lösas till fulla värdet, varöver klagan fullföljts till regeringsrätten.

Vidare får i fråga om under bruk skatteköpta hemman skatteköperätten den äventyrliga verkan att därest kronan med avsevärda rättgångskostnader fått hemmanet förklarad vara förverkat till kronan, så inträder rätt för åbon icke blott att för en obetydlig avgift i sin ordning skatteköpa hemmanet, utan även sedan sälja det exempelvis till bruket, som givetvis främst kommer att söka varje tillfälle att förvärva hemmanet. På detta sätt går kronans strävan att bibehålla en självständig åbo på dessa hemman definitivt om intet.

Slutligen äro ju många olägenheter, såsom erfarenheten på ett sorgligt sätt visat, förenade med den fortfarande bestående rätten att få utan vidare till skatte omförda vanliga kronohemman och nybyggen. Genom att på detta sätt ingen omtanke ägnats åt bevarandet av dessa jordupplätelsers ändamål hava avvitreringarna väsentligen förfelats samt den stora landsolycka, som kallas bolagens jordförvärv, i norra delarna av riket kunnat komma till stånd. Redan norrlandskommittén framhöll i skrivelse till Konungen nödvändigheten att skatteomföring åtminstone ej måtte beviljas sådan jordinnehavare, vilken, såsom bolag och andra, icke kunde antagas vilja och kunna själv bebo och bruka fastigheten för att därigenom bereda sig sitt nödvändiga livsuppehälle. Men även i andra fall leder ett beviljande av skatteköp utan omtanke för ändamålets upprätthållande till, att fastigheten lätteligen kommer i främmande händer.

Under alla förhållanden bör det vara av vikt, att denna institution suspenderas i avvaktan på närmare övervägande av de förhållanden, som därmed äga sammanhang, såsom ju även vid ett tidigare skede varit förhållandet.

Vid 1912 års Riksdag föreslogs, att Riksdagen av nu nämnda skäl måtte för sin del besluta, att författningarna om skatteskog och skatteomföring av kronojord skulle tills vidare upphöra att gälla. Jordbruksutskottets flertal förordade en anhållan, att Kungl. Maj:t ville, sedan närmare blivit utrett i vilken omfattning kronojord, som kan bli föremål för skatteköp eller skatteomföring, innehaves av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under övervägande, huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare bör bibehållas samt därest Kungl. Maj:t finner sådant erforderligt för Riksdagen fram-

lägga förslag om suspenderande under den tid utredningen pågår av nyss omnämnda rätt.

Detta ärende hörde till dem, som förekom i Riksdagens sista timme, då frågorna skulle avlivas i stället för att bedömas, och det var då ej tillåtligt att ägna saken någon ordentlig behandling vid avgörandet. Utgången blev emellertid, att utskottets hemställan bifölls av Andra kammaren och att motionen avlogs alldeles i den Första.

Att inskränka suspenderandet på sätt utskottet 1912 föreslog kan såsom framgår av motionens motivering ej bero på annat än ett stort förbiseende. Under återopande jämväl av motionärens anförande i Andra kammaren (VI: 51.21) hemställes därför ånyo, — — — — —.»

Vid 1912 års Riksdag förevar till behandling ett av motionären m. fl. framburet förslag med enahanda yrkande, som i nu föreliggande motion framställts, och en motivering, som ordagrant återfinnes i densamma.

Utskottet.

Såsom motionären erinrar, hemställde i anledning av berörda motion nämnda års jordbruksutskott på anförda grunder, att Riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t, sedan närmare blivit utrett, i vilken omfattning kronojord, som kunde bliva föremål för skatteköp eller skatteomföring, innehades av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under övervägande, huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare borde bibehållas, samt, därest Kungl. Maj:t funne sådant erforderligt, för Riksdagen framlägga förslag om suspenderande, under den tid utredningen påginge, av den sålunda omnämnda rätten.

Denna hemställan vann Andra kammarens bifall, men blev jämte motionen avslagen av Första kammaren, som antog en vid utskottsutlåtandet fogad, av ett flertal utskottsledamöter avgiven reservation.

Uti reservationen framhölls bland annat, hurusom, alldeles oavsett att förfarandet att helt enkelt tillsvidare suspendera en i laga ordning utfärdad författning syntes mindre tilltalande och icke lämpligen borde tillgripas annat än i ytterst trängande fall, den sedan århundraden tillbaka i lag fastslagna alldeles särskilda form för jordförvärv, som innefattades i de ifrågakomna skatteköps- och skatteomföringsinstituten, icke — särskilt med hänsyn till frågans nära sammanhang med den kamerala lagstiftningen i övrigt i vårt land — lämpligen kunde utan vidare borttagas. Att endast på grundvalen av de i ärendet förebragta upplysningarna bedöma konsekvenserna av ett allmänt upphävande av författningarna ifråga, torde enligt reservanternas förmenande vara full-

komligt omöjligt. Med visshet kunde dock förutsägas, att en dylik åtgärd skulle synnerligen tungt drabba ett icke ringa antal personer ur en befolkningsklass, vars hårda och strävsamma arbete i odlingens tjänst väl syntes förtjäna den uppmuntran, som låge i möjligheten att mot en icke alltför hög ersättning kunna förvärva äganderätten till den åt dem upplåtna marken.

Utskottet finner för sin del de nästlidna år av reservanternas framhållna och i huvudsak jämväl av flertalet inom samma års jordbruksutskott delade betänkligheterna mot ett bifall till motionen synnerligen väl grundade. Det torde icke kunna förnekas, att en djupt rotad och bestämd rättsuppfattning ligger till grund för skatteköps- och skatteomföringsrätten till vissa med åborätt upplåtna kronofastigheter. Den besittningsrätt, som vunnits genom sådana upplåtelse, har i det allmänna medvetandet framstått såsom till innehåll och reell betydelse i det närmaste likvärdig med äganderätten, på vars formella bekräftelse av staten innehavaren ägde befogenhet att göra anspråk, närhøst han efter fullgörandet av de för förvärvandet av skattemannarätt uppställda villkor så funne med sin fördel förenligt. Visserligen har, ifråga om skatteköp, denna befogenhet, såsom motionären påpekar, först efter år 1848 förefunnits i sin nuvarande form, som för skattemannarättens förverkligande förutsätter ett jämförelsevis ringa ekonomiskt vederlag till kronan från åbons sida. Men denna rätts *tillvaro* århundraden igenom såsom lagligen erkänt äganderättsfång till jord låter sig icke bestridas, om det än å andra sidan må vara riktigt, att *formerna* och *villkoren* för dess effektuerande under tidernas lopp växlat.

Härvidlag förtjänar det emellertid beaktas, att utvecklingen av ifrågavarande rättsinstitut så långt ifrån gått i riktning mot ett försvårande av villkoren och möjligheterna för dess begagnande, att denna utveckling fastmera synes hava letts av en alltmera stadgad och målmedveten strävan hos statsmakterna att för sådana kronoåbor, som här äro ifråga, underlätta äganderättsförvärvet till av dem brukad jord. Att på sätt nu föreslagits med ens för dessa personer avskära den hittills givna möjligheten till sådant förvärv, synes utskottet lika opåkallat som oförenligt med en sund omtanke om betydelsen av att i möjligaste mån söka upprätthålla kontinuitet i rådande rättsutveckling. Det torde icke vara till bättnad för denna senare att prisgivas åt ett så tvärt och oförmedlat samt dessutom av för densamma så främmande hänsyn be-tingat omslag, som här är ifrågasatt.

Härtill kommer emellertid, att den ifrågavarande rättigheten till skatteköp och skatteomföring uttryckligen och otvetydigt blivit i rege-

ringsformens 77 § grundlagsfäst och sålunda för ett upphävande torde förutsätta en grundlagsändring. Redan med hänsyn härtill synes ett enkelt bifall till motionärens yrkande böra vara uteslutet. Men detta oavsett torde nämnda förhållande för statsmakterna utgöra en alldeles särskild anledning att i föreliggande fråga gå till väga med största varsamhet och icke utan synnerligen tungt vägande skäl bryta med en sedan gammalt hävdvunnen, fortfarande fullt aktuell rättsåskådning. På grund av vad sålunda anförts, och då utskottet icke heller funnit anledning förorda det av föregående års jordbruksutskott föreslagna tillvägagångssättet att söka förevarande frågas lösning genom en åtskillnad i förevarande hänseende mellan enskilda personer å ena sidan samt bolag, föreningar och andra dylika rättssubjekt å den andra, i det att rätten till skatteköp och skatteomföring borde upphävas för de senare men kvarstå för de förra, får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke må av Riksdagen bifallas.

Stockholm den 22 april 1913.

På jordbruksutskottets vägnar:

GÖSTA TAMM.

Närvarande: herrar Tamm, Odelberg, frih. De Geer, Paulson, Fahlén, Lindblad, Pers, Ericsson, Nilsson i Kabbarp, Kronlund. Linders. Lundström, Ekerot, Bosson, Gustafsson och Nilsson i Linnås.

Reservation:

av *G. Tamm, A. Pers, N. A. Nilsson, G. A. E. Kronlund, S. Linders, A. L. Lundström, P. N:son Bosson och G. Gustafsson*, vilka ansett att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

Vid förra årets riksdag väckte herr Lindhagen m. fl. en motion av enahanda innehåll som förevarande. Med anledning av samma motion

hemställde jordbruksutskottet, att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes, sedan närmare blivit utrett i vilken omfattning kronojord, som kan bliva föremål för skatteköp eller skatteomföring, innehaves av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under övervägande, huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare borde bibehållas samt, därest Kungl. Maj:t funne sådant erforderligt, för Riksdagen framlägga förslag om suspenderande under den tid utredningen påginge av nyss omnämnda rätt.

Denna utskottets hemställan blev av Andra kammaren bifallen, men avslogs däremot av Första kammaren, vadan frågan då förföll.

I motiveringen till utskottets hemställan framhölls, att åborna å åtskilliga slag av kronohemman tillerkänts rätt att antingen utan någon som helst lösen, allenast mot utförande av vissa odlings- och byggnadsarbeten, eller mot någon mindre på ett eller annat sätt bestämd avgift, i varje fall vida understigande egendomarnas nuvarande värde, förvärva skattemannarätt till den av dem brukade kronofastigheten samt att på grund av de därutinnan givna föreskrifter stora, kronan förut tillhöriga arealer övergått i enskild ägo utan att kronan därför erhållit någon ens tillnärmelsevis motsvarande valuta. Av författningarnas ordalydelse framginge enligt utskottets åsikt med önskvärd tydlighet, att lagstiftaren med bestämmelserna om skatteköp och skatteomföring uteslutande åsyftat att bereda en förmån åt sådana åbor och nybyggare, vilka själva bebodde och brukade den upplåtna marken, men att det säkerligen torde hava varit lagstiftaren fullkomligt fjärran, att samma förmån skulle tillfalla jämväl bolag och andra dylika särskilt bildade rättssubjekt. Med hänsyn därtill att skatteköps- och skatteomföringsförfarandet icke sällan finge mer eller mindre karaktären av en gåva från statens sida och då detta måste anses med statens fördel oförenligt särskilt i fråga om sådana oftast ekonomiskt bärkraftiga sammanlutningar som bolag och föreningar, ansåg utskottet, att i fråga om dessa åtgärder snarast borde vidtagas till förekommande av att dylikt för framtiden ägde rum. Däremot förmenade utskottet, att ett allmänt upphävande av ifrågavarande författningar skulle synnerligen tungt drabba ett icke ringa antal personer ur en befolkningsklass, vars hårda och strävsamma arbete i odlingens tjänst väl syntes förtjäna den uppmuntran, som låge i möjligheten att mot en icke alltför hög ersättning kunna förvärva äganderätten till den åt dem upplåtna marken, varför utskottet icke ansåg sig kunna tillstyrka upphävandet av skatteköps-

och skatteomföringsrätten i fråga om sådana kronoåbor, vilka kunde antagas själva bruka den upplåtna marken.

Utskottet, som delar den av förra årets jordbruksutskott uttalade uppfattningen i fråga om skatteköps- och skatteomföringsförfarandets tillämpning beträffande bolag och föreningar, anser emellertid, att det på grund av omständigheter, varom nedan vidare förmäles, jämväl bör tagas i övervägande, huruvida icke skatteköps- och skatteomföringsförfarandet i övrigt bör bliva föremål för en omläggning av mera tidsenlig art. Sedan Kungl. Maj:ts förslag om hävdslagens suspension genom Första kammarens avvisande hållning vid förra årets riksdag förfallit, har nämligen kronans jordprocesser måst igångsättas i vida större omfattning än eljest torde hava blivit fallet.

Enligt en utredning, som finnes bifogad den av herr Lindman m. fl. i Andra kammaren detta år avgivna motionen nr 96, framgår, dels att antalet brukningsdelar, för vilka hävd ej ännu inträtt och om vilka rättegångar således kunna ifrågakomma, utgör 275 stycken med ett taxeringsvärde av 2,030,100 kronor, och dels att antalet brukningsdelar, för vilka upplysning om hävdeförhållandena saknas, utgör 213 med ett taxeringsvärde av 1,259,100 kronor. Dessa sistnämnda fastigheter kunna ju måhända jämväl bliva föremål för rättegång.

Någon tillförlitlig kännedom angående omfattningen av förestående processer om kronan olagligen frånhänd jord har icke stått utskottet till buds i vidare mån än nyss förut lämnade uppgifter, som emellertid icke avse andra fastigheter än under bruk skatteköpta hemman, vilka numera befinna sig i enskild ägo.

Med hänsyn till de stora värden, som sålunda äro eller kunna bliva föremål för återvinning från kronans sida, torde det framstå såsom nödvändigt att söka ordna förfoganderätten över de fastigheter, som till äventyrs kunna återvinnas till staten, på ett sätt, som på samma gång tillgodoser statens intresse och tryggar den enskildes rätt.

Med vidhållande av utskottets förra året gjorda uttalande därom, att den befolkningsklass, vars hårda och strävsamma arbete i odlingens tjänst tagits i anspråk från statens sida, icke på ett alltför hårt och betungande sätt borde drabbas av ett upphävande av skatteköps- och skatteomföringsförfarandet, vill dock utskottet å andra sidan framhålla, att det icke må anses oskäligt, att den enskilde, som med åberopande av sin åborätt vill av staten skattelösa en kanske med stora uppoffringar från statens sida återvunnen fastighet, dock bör gälda samma fastighet med dess skäliga värde. Fördelen av de rättegångar, som staten igångsätter för återvinnande av sin egendom, bleve eljest i många, kanske

de flesta fall, fullständigt illusorisk, enär staten, sedan densamma med stora kostnader och besvär lyckats återvinna fastigheten, riskerade att omedelbart därpå till en person, som icke kunde åberopa annat än en formell rätt, t. ex. släktskap med en kanske långt förut avliden åbo å hemmanet, få mot en så obetydlig löseskilling, att skatteköpet från statens sida närmast hade karaktär av gåva, överlåta fastigheten ifråga.

Vad beträffar skatteomföringsförfarandet äger sådant icke rum annat än i de nordliga länen. Grunden till detsamma har varit, att staten för uppodling och bebyggande av de stora vidderna i dessa län upplåtit jord åt hugade nybyggare, som mot skyldighet att på föreskrivet sätt odla och bebygga den upplåtna jorden erhållit rätt att efter odlings- och nybyggnadsskyldighetens fullgörande få äganderätten till lägenheten åt sig upplåten. Här kan sålunda sägas föreligga ett emellan staten och nybyggaren slutet avtal, som synes böra av staten respekteras.

Utskottet anser sålunda, att de författningar, vari skatteomförings- och skatteköpsförfarandet blivit inrymt, böra undergå en revision, åsyftande att den däri medgivna rätt till skatteomföring och skatteköp måtte inskränkas allenast till enskilda och, vad skatteköp beträffar, endast medgivas mot ersättning för fastighetens skäligen värde. Den förstnämnda av de förändringar, som sålunda ifrågasätts, eller att bolag och föreningar icke vidare tillåtas skatteomföra eller skatteköpa kronan tillhöriga hemman, synes utskottet överensstämma med den uppfattning, som på senare åren allt starkare gjort sig gällande och som jämväl tagit sig uttryck i den speciella norrlandslagstiftningen. Vad åter angår bestämmandet av skatteköpskillingen till fastighetens skäligen värde fanns denna grundsats i de ursprungliga författningarna i hithörande frågor, ehuru dessa sedermera ändrats därhän, att skatteköpet från statens sida numera i själva verket närmast har karaktären av gåva.

Den sålunda ifrågasatta revisionen av författningarna angående skatteköp och skatteomföring torde dock böra föregås av en utredning, i vilken omfattning dels kronojord kan bli föremål för skatteköp och skatteomföring och dels sådan jord innehaves av bolag, föreningar och andra dylika rättssubjekt. För att emellertid värdet av en dylik utredning och den i samband därmed stående revisionen av författningarna i fråga icke skall bli illusorisk genom under tiden pågående skatteköp och skatteomföring, torde vara nödigt, att författningarna därom under tiden suspenderas.

På grund av vad som sålunda anförts får utskottet hemställa,

att Riksdagen i anledning av förevarande motion må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t, sedan närmare blivit utrett, i vilken omfattning dels kronojord kan bliva föremål för skatteköp och skatteomföring och dels sådan jord innehaves av bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under övervägande, såväl huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare bör bibehållas, som även i vad mån och på vad sätt de om skatteköp gällande författningar för vinnande av ovan angivna syfte böra i övrigt förändras, samt, därest Kungl. Maj:t finner sådant nödigt, för Riksdagen framlägga förslag om suspenderande av dessa författningar under den tid, utredningen pågår om nyss omförmälda rätt.
